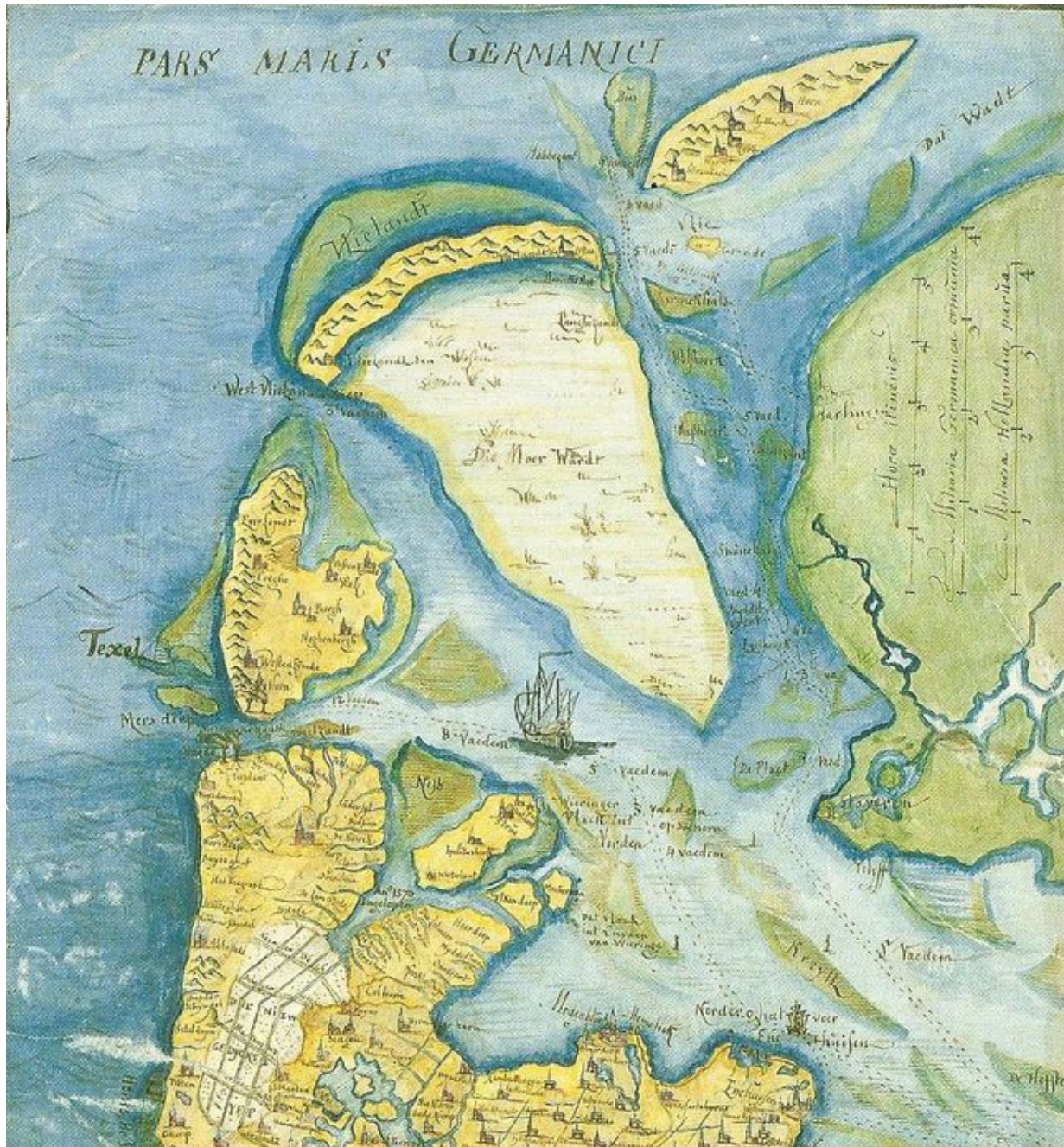

Plan van aanpak Texelse Tijdlijn

Erfgoedmodules voor het primair onderwijs op Texel

Inhoud

1. Inleiding	3
Schoolklassen over de vloer!	
De Texelse Tijdlijn	
2. Doelgroepen en doelstellingen Texelse Tijdlijn	4
Algemeen doel	
Leerlingen	
Leerkrachten	
Erfgoedinstellingen	
3. Inventarisatie erfgoededucatie Texel 2025	4
Bevindingen	
Inventarisatie gebruik van erfgoedprojecten door scholen	
Concrete aanbevelingen leerkrachten	
4. Didactisch kader erfgoededucatie	6
Erfgoed	
Erfgoededucatie	
Erfgoedbenadering	
Geschiedeniskennis	
Didactisch kader	
5. Projectorganisatie	9
6. Projectactiviteiten	9
A. Doorontwikkeling en digitalisering vijf bestaande projecten	
B. Ontwikkeling twee nieuwe erfgoedprojecten	
C. Productie Texelse Tijdlijn	
D. Website of platform met digibordlessen en lesplannen voor leerkrachten	
E. Gezamenlijk aanbod: digitaal platform of folder	
F. Verankering	
7. Evaluatie	12
8. Planning	12
9. Begroting	12
Literatuurlijst	13
Bijlage 1. Inventarisatie erfgoedprojecten 2024/2025	14
Bijlage 2. Verslag Kunstteam Texel, 4 mei 2025	16
Bijlage 3. Pilot <i>Wat een uitvinding! Museum Waelstee</i>	18
Bijlage 4. Algemene leerdoelen projecten Texelse Tijdlijn	21
Bijlage 5. Texelse Tijdlijn en voorbeelden tijdsbeelden	22

1. Inleiding

Texel heeft een bijzondere cultuurhistorie die het waard is gedeeld te worden met alle kinderen die op het eiland opgroeien. Er zijn 9 basisscholen met 911 leerlingen.

Twee decennia geleden zijn de erfgoedlespakketten *Texelse Geschiedenis* en *De boom vertelt* ontwikkeld. De lespakketten werden jarenlang gebruikt door de basisscholen, maar zijn momenteel in onbruik geraakt. De reden hiervoor is dat de lessen bewerkelijk zijn en niet meer aansluiten bij de huidige didactiek en digitale mogelijkheden in de klas. Dit heeft tot gevolg dat Texelse leerlingen veel minder de plaatselijke erfgoedinstellingen bezoeken en ze daardoor minder kennis verwerven over de unieke cultuurhistorie van Texel. Ander gevolg is dat over erfgoededucatie op Texel jarenlang weinig uitwisseling en samenwerking plaats vond tussen de erfgoedinstellingen en de scholen en de erfgoedinstellingen onderling.

Schoolklassen over de vloer!

Op initiatief van een aantal erfgoedinstellingen, de gemeente Texel en de cultuurcoach van Artex is in 2025 ingezet op meer afstemming tussen de erfgoedinstellingen. De start van dit traject was de training *Schoolklassen over de vloer!* voor educatief medewerkers en vrijwilligers van erfgoedinstellingen.¹

Alhoewel de praktijk van betaalde educatief medewerkers en vrijwilligers in erfgoedinstellingen verschilt hebben beide partijen baat bij het delen van kennis en ervaringen. Vrijwilligers brengen jarenlange werkervaring mee op het vlak van educatie en erfgoed. De educatieve medewerkers brengen recente ervaring in het onderwijs en ervaring met groepsprocessen mee. De training verlaagt de drempel om in de toekomst samen te werken en ervaringen uit te wisselen en is het startpunt geweest voor de Texelse Tijdlijn.

De Texelse Tijdlijn

De Texelse Tijdlijn bestaat uit 8 erfgoedprojecten voor het basisonderwijs bij verschillende Texelse Erfgoedinstellingen en een tijdlijn voor in de school als hulpmiddel om het Texelse erfgoed te verbinden met het grote verhaal van de geschiedenis zoals leerlingen dit op school onderwezen krijgen. Elk project wordt met digitale middelen geïntroduceerd in de klas en verbindt heden, verleden en de toekomst met elkaar. Zie paragraaf 6. Projectactiviteiten voor toelichting.

Om het project behapbaar te maken is in eerste instantie gekozen voor 8 projecten. In een tweede fase kunnen modules ontwikkeld worden bij andere instellingen en erfgoedlocaties. In een derde fase kunnen facultatieve aanvullende kunstzinnige modules ontwikkeld worden.

¹ Medewerkers/vrijwilligers van de volgende instellingen hebben de training gevolgd: Ecomare, Museum Kaap Skil, Oudheidkamer Den Burg, Museum Waelstee, Luchtvaart en Oorlogsmuseum Texel en Buitenplaats Brakestein.

2. Doelgroepen en doelstellingen Texelse Tijdlijn

Algemeen doel

1. Texelse cultuurhistorie en erfgoed komt onder de aandacht van leerlingen, leerkrachten én ouders.

Leerlingen

2. Alle leerlingen van het primair onderwijs maken kennis met de erfgoedinstellingen van Texel en de cultuurhistorie van het eiland.
3. Leerlingen doen kennis en vaardigheden op met gebruik van het Texelse erfgoed.
4. Leerlingen ontwikkelen historisch besef, door historische gebeurtenissen en erfgoed op de Texelse Tijdlijn te plaatsen en te verbinden met het grote verhaal van de geschiedenis.

Leerkrachten

5. Leerkrachten kunnen doelen uit het curriculum t.a.v. wereldoriëntatie, geschiedenis en burgerschapsvorming verwezenlijken bij de erfgoedinstellingen.
6. Bestaande en nieuwe projecten worden gedigitaliseerd en doorontwikkeld met het didactisch kader zodat ze goed aansluiten bij de behoeften van het onderwijs.
7. Leerkrachten worden betrokken bij de ontwikkeling- en de pilots van nieuwe projecten.

Erfgoedinstellingen

8. Het educatieve aanbod over de cultuurhistorie van Texel van de erfgoedinstellingen wordt op elkaar afgestemd.
9. Nieuwe erfgoedprojecten worden ontwikkeld samen met professionele ontwikkelaars, met gebruik van digitale middelen en volgens het didactisch kader voor erfgoededucatie.
10. Bestaande projecten worden doorontwikkeld samen met professionele ontwikkelaars, met gebruik van digitale middelen en volgens het didactisch kader voor erfgoededucatie.
11. Projecten worden ontwikkeld in nauwe samenspraak met leerkrachten die de projecten testen en evalueren.

3. Inventarisatie erfgoededucatie Texel 2025

Voor de planvorming is in het voorjaar van 2025 is een inventarisatie gemaakt van het huidige educatieve aanbod van erfgoedinstellingen bij de erfgoedinstellingen die de training hebben gevolgd en de Historische Vereniging Texel en het Walvisvaardershuisje. In gesprekken met alle betrokkenen is dieper ingegaan op de werkwijze en de ervaringen met educatie bij die specifieke instelling. Zie bijlage 1 met het overzicht van de projecten.

Bevindingen

Het bestaande aanbod is afgezet tegen de moderne didactische eisen en de praktische wensen van scholen. Daar komen een aantal verbeterpunten uit voort:

Ten eerste, voor alle projecten in de inventarisatie geldt dat er geen voorbereidingsles of verwerkingslessen bij zijn, behalve *Handel met geweten* bij Museum Kaap Skil. Dit is opvallend omdat het zeer gebruikelijk is voorbereidings- en verwerkingslessen aan te bieden bij museum- en erfgoedlessen. Deze lessen kunnen leerkrachten op school uitvoeren, zodat leerlingen voorbereid op pad gaan en op school een inhoudelijk verdieping plaats kan vinden van het museumbezoek. Onderzoek heeft uitgewezen dat kennis en historisch denken en redeneren over de opgedane kennis op deze manier het beste beklijft.²

Ten tweede, in de communicatie naar de scholen toe wordt niet duidelijk bij welke thema's uit het curriculum of kerndoelen de projecten exact aansluiten. Dit maakt het voor leerkrachten moeilijk om projecten weloverwogen uit te kiezen als ze willen dat projecten ingebed zijn in het curriculum (lees: het wereldoriëntatiethema). Onderzoek wijst uit dat deze inbedding belangrijk is om een project betekenisvol te laten zijn.³ De vraag aan erfgoedinstellingen het verband met het curriculum te benoemen dwingt de educatief ontwikkelaars van de erfgoedinstellingen na te denken over de doelstellingen van een museumproject en de leerdoelen van specifieke opdrachten. Dit komt ten goede van de leeropbrengsten.

Ten derde het ontbreekt aan korte praktische informatie over de projecten, zoals de tijdsduur, werkvormen, aantal begeleiders vanuit de school. Het is fijn als leerkrachten dit in één oogopslag kunnen zien.

Tot slot is het voor leerkrachten praktisch om een totaaloverzicht te hebben van het erfgoededucatie aanbod. De Texelse Musea geven al een overzichtelijke folder uit voor de scholen met alle projecten, de overige musea hebben summiere informatie op de website staan. Een bundeling van alle projecten geordend per groep met praktische informatie en informatie over de leerdoelen zou voor leerkrachten veel duidelijkheid geven.

Inventarisering gebruik van erfgoedprojecten door scholen

Op 14 mei 2025 is een gesprek gevoerd met ICC-ers in het Kunstteam van 5 scholen. Zie hiervoor bijlage 2. Uit dit gesprek kunnen de volgende conclusies getrokken worden:

Ten eerste, alle scholen doen de erfgoedprojecten in het kader van de thema's wereldoriëntatie of de geschiedenislessen. Dat betekent ook dat sommige thema's in de herfst/winter vallen als de kleine musea dicht zijn, dat sluit niet goed aan.

Ten tweede, er wordt in wereldoriëntatie en geschiedenislessen door leerkrachten vaak een verband met het heden en met burgerschap gelegd.

Ten derde, uit de nulmetingen blijkt dat leerkrachten vinden dat historisch besef minder goed ontwikkeld wordt met thematische methode wereldoriëntatie t.o.v. de

² Grever en Van Boxtel, *Verlangen naar een tastbaar verleden, Erfgoed, onderwijs en historisch besef*, 119.

³ Grever en Van Boxtel, *Verlangen naar een tastbaar verleden, Erfgoed, onderwijs en historisch besef*, 118.

ontwikkeling van historisch besef bij een geschiedenis methode. (Het merendeel van de Texelse scholen gebruikt een thematische methode.)

Ten vierde, scholen zetten erfgoedprojecten ad-hoc in, passend bij de thema's in het schooljaar of als "uitje". Erfgoedprojecten zijn niet verankerd in het beleid van de school, bijvoorbeeld in een meerjarenplan.

Ten vijfde, er is geen inzicht in het exacte huidige gebruik van de projecten bij Texelse erfgoedinstellingen. Het zou goed zijn dit te monitoren en te bevragen i.v.m. verdere ontwikkeling.

Concrete aanbevelingen van leerkrachten

In het gesprek en enquête formuleerden de ICC-ers een aantal concrete aanbevelingen:

- + Het museum moet een programma bieden dat anders is dan als je het museum met je ouders bezoekt. Verdieping bieden: kijkje achter de schermen, activiteiten.
- + Museumprojecten met een (digitale) voorbereidingsles zijn altijd beter, omdat de voorbereiding dan goed aansluit en kinderen met de juiste voorkennis bij de erfgoedinstelling komen.
- + Ontwikkel programma's met actieve en zintuiglijke opdrachten.
- + Ontwikkel programma's die goed aansluiten bij het cognitieve- en ontwikkelingsniveau van de doelgroep, soms is het niveau te hoog en het taalgebruik te moeilijk voor m.n. de jonge groepen.
- + Het is beter als erfgoedinstellingen leerdoelen omschrijven en aangeven hoe projecten aansluit bij het curriculum: de thema's van wereldoriëntatie-methodes of de tijdvakken of kerndoelen. (NB Dit kunnen ook doelen t.a.v. mondelinge taalontwikkeling, informatieverwerking en burgerschapsvorming zijn.).

4. Didactisch kader erfgoededucatie

Erfgoed

De definitie van erfgoed die gehanteerd wordt is de definitie van de Onderwijsraad en Erfgoedhuizen in Nederland:

Erfgoed is een verzamelbegrip, waarmee sporen uit het verleden worden aangeduid die we als samenleving de moeite waard vinden om te bewaren voor de toekomst. Erfgoed omvat monumenten, landschappen en archeologische vondsten, bibliotheken en archieven, museale voorwerpen (materieel erfgoed) en het geheel van gewoonten, tradities, verhalen, rituelen en gebruiken (immaterieel erfgoed).⁴

Erfgoededucatie

De definitie van erfgoededucatie die gehanteerd wordt is van Carla van Boxtel en Maria Grever, Erasmusuniversiteit:

Erfgoededucatie is gericht op de versterking van cultureel- en historisch besef aan de hand van materiële en immateriële sporen als primaire instructiebron. Door persoonlijk betekenis

⁴ Vroemen, *Educatie in erfgoed – hoe we erfgoed (kunnen) gebruiken in het Nederlandse onderwijs*, 5.

*toe te kennen aan erfgoed, draagt erfgoededucatie bij aan historisch besef, geschiedenisleren, burgerschapsvorming en identiteitsontwikkeling.*⁵

Erfgoedbenadering

In de projecten van de Texelse Tijdlijn wordt erfgoed benaderd als neerslag van gedrag van mensen. Hiermee voorkom je dat in een project de nadruk op objecten komt te liggen of op historische fenomenen. Er kan gemakkelijk een verband met andere tijden gelegd worden, waardoor historische processen begrepen kunnen worden, er ruimte is voor historisch redeneren en historisch besef ontstaat.⁶ Ook kan er een verband met andere culturen gelegd worden. Hiermee kan op logische wijze recht gedaan worden aan diversiteit.

Geschiedeniskennis

Recent onderzoek in opdracht van OCW naar de ontwikkeling van geschiedeniskennis van leerlingen in groep 8 van de basisschool toont aan dat deze, net als in 2008, gedaald is.⁷ Met name de onderzoekvaardigheden en denkvaardigheden zijn afgenomen.

Onderzoekvaardigheden bij het vak geschiedenis zijn o.a.: uit bronnen relevante informatie halen, beredeneerde conclusies trekken en het waarderen van informatie.⁸

Denkvaardigheden bij het vak geschiedenis zijn o.a.: het analyseren van historische gebeurtenissen en ontwikkelingen om deze beter te begrijpen en relaties te kunnen leggen met het heden.⁹

Om onderzoekvaardigheden en denkvaardigheden te ontwikkelen bij leerlingen zou erfgoededucatie niet alleen uit beleving en zintuigelijke ervaring moeten bestaan, maar ook uit het onder woorden brengen hiervan (mondelinge taalvaardigheid) en het leggen van verbanden met andere tijdvakken, het grote verhaal van de geschiedenis, het heden en de toekomst. Op dat moment worden ook burgerschaps-vaardigheden ontwikkeld.

Didactisch kader

Voor de ontwikkeling van nieuwe projecten en het doorontwikkelen van bestaande projecten wordt onderstaande blauwdruk gebruikt.

- Het startpunt is altijd de belevingswereld van het kind in het heden.
- Het onderwerp/thema sluit aan bij de cognitieve ontwikkeling en voorkennis van leerlingen in de specifieke doelgroep.
- Vanuit het heden wordt de stap naar het verleden gezet. Het verleden wordt geconcretiseerd in het museum met erfgoed en activiteiten die inzetten op zintuigelijke ervaring, onderzoekvaardigheden en beleving.
- Van het museumbezoek nemen leerlingen 2 à 3 *tijdsbeelden* mee (kaartjes met een afbeeldingen van Texels erfgoed).
- Op school worden de tijdsbeelden aan de Texelse Tijnlijn gehangen en gekoppeld aan de tijdvakken.¹⁰

⁵ Vroemen, *Educatie in erfgoed – hoe we erfgoed (kunnen) gebruiken in het Nederlandse onderwijs*, 8.

⁶ Grever en Van Boxtel, *Verlangen naar een tastbaar verleden*, 88-92.

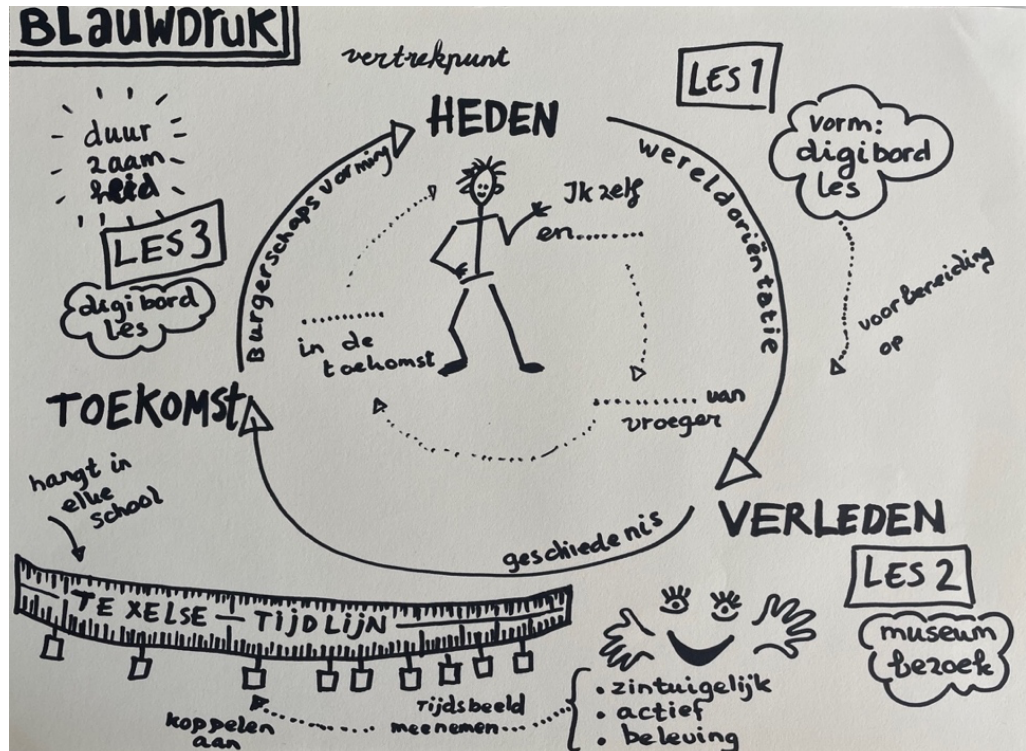
⁷ OCW, *De Peiling Mens en Maatschappij einde basisonderwijs 2022-2023*, 11-13.

⁸ OCW, *De Peiling Mens en Maatschappij einde basisonderwijs 2022-2023*, 141.

⁹ OCW, *De Peiling Mens en Maatschappij einde basisonderwijs 2022-2023*, 141.

¹⁰ De Inhoudslijn Tijd-historisch tijdsbesef van SLO benadrukt het belang van het ordenen van historische feiten op een tijdlijn. <https://www.slo.nl/sectoren/po/inhoudslijnen-po/inhoudslijnen-orientatie-jezelf-wereld/>

- Op school brengen leerlingen onder woorden wat ze beleefd, ervaren en geleerd hebben (mondelinge taalontwikkeling).
- Op school is een verwerkingsles waarin het thema met een focus op de toekomst behandeld wordt en ruimte is voor burgerschapsvorming.

Het didactisch kader in schema

	Vorm	Inhoud
Vorbereidingsles In de klas	Digibordles + Introductie thema + Opdrachten + Kennismaking met erfgoedinstelling	Heden Vertrekpunt is het kind & (wereldoriëntatie)
Museumles	Actief programma met + zintuigelijke ervaringen + onderzoek + beleving & inleving	Verleden van vroeger (wereldoriëntatie/geschiedenis)
Verwerkingsles In de klas	Digibordles + Nabespreking + Tijdsbeelden op Texelse Tijdslijn plaatsen. + Opdrachten m.b.t. toekomst.	Toekomst in de toekomst (denken en praten over de toekomst sluit aan bij doelen burgerschapsvorming)

Toepassing van de erfgoedbenadering en het didactisch kader in 2 voorbeelden

Museum Waelstee – Wol-project groep 3/4

Mensen verwerken wol tot producten. Op Texel en op andere plaatsen.

Vorbereidingsles heden: waar is jouw trui /dekbed van gemaakt?

Museumbezoek vroeger: kaarden, spinnen en naaldvilten.

Verwerkingsles toekomst: welke innovaties zijn er om ook wol in de toekomst goed te gebruiken: hydratatiekorrels (wolkorrels) voor in de tuin, isolatie van wol.

Museum Waelstee – Wat een uitvinding! Groep 5/6

Mensen vinden gebruiksvoorwerpen uit om leven en werken gemakkelijker te maken. Op Texel en op andere plaatsen.

Vorbereidingsles heden: Voor welke problemen zijn hedendaagse dagelijkse gebruiksvoorwerpen uitgevonden?

Museumbezoek vroeger: voorwerpen die werden gebruikt in de stolpboerderij rond 1900

Verwerkingsles toekomst: uitvindingen voor de toekomst: groente telen op zilte grond, Salfar.

Zie bijlage 3. Verslag, lesmateriaal en evaluatie pilotproject *Wat een uitvinding!*

5. Projectorganisatie

De Texelse Tijdlijn is een samenwerkingsproject. De partners in het samenwerkingsverband zijn: Artex, Museum Waelstee, Texelse Musea (Ecomare, Kaap Skil, Oudheidkamer Den Burg), Stichting Buitenplaats Brakestein, Luchtvaart en Oorlogsmuseum Texel en de basisscholen van Texel. Op termijn worden ook andere erfgoedinstellingen betrokken.

De scholen worden via het Kunstteam en de cultuurcoach van Artex betrokken om pilots van nieuwe en doorontwikkelde projecten te doen.

De projectleider, de cultuurcoach van Artex, is verantwoordelijk voor de productie van de Texelse Tijdlijn, afstemming ontwerp bureau, afstemming digitale platform, planning en budgetbeheersing.

Projectteam Erfgoededucatie: de projectleider rapporteert aan het projectteam. Het projectteam bestaat uit vertegenwoordigers van erfgoedinstellingen en vertegenwoordiging vanuit de scholen.

Erfgoedinstellingen zijn verantwoordelijk voor de ontwikkeling en doorontwikkeling van deelprojecten. Er is budget om externe ontwikkelaars in te huren.

6. Projectactiviteiten

A. Doorontwikkeling en digitalisering vijf bestaande erfgoedprojecten

Doorontwikkeling van bestaande projecten conform het didactisch kader en met de algemene leerdoelen als uitgangspunt. Zie bijlage 4 algemene leerdoelen Texelse Tijdlijn.

B. Ontwikkeling twee nieuwe erfgoedprojecten

Gr	Locatie	Thema	Periode*	Bestaand Doorontwik. Nieuw
3/4	Waelstee	Wol-project	1875-	D
3/4	Museum Kaap Skil	Werken (buitenmuseum)	1850-1925	D
5/6	Oudheidkamer	? Zie ook Map Texelse Geschiedenis Blz.159-209	1850-1925	D
5/6	Waelstee	Wat een uitvinding!	1875-1925	Bestaand
5/6	Ecomare	Leven van de natuur/zee (o.a. hut van Pagga) Zie ook Texelse geschiedenis blz. 49.		D
7/8	Museum Kaap Skil	Handel met geweten	1650-1800	B/D
7/8	LOMT	Oorlog op Texel (museumproject bij het stripboek)	1940-1945	N
7/8	Buitenplaats Brakestein	Matthijs in de pruikentijd (opgroeien in weelde)	1780-1800	N

* Indicatie, aanpassen met input van instellingen.

C. Productie Texelse Tijdlijn

De Texelse Tijdlijn is een fysieke tijdlijn. Op de tijdlijn staan jaartallen en de tijdvakken (kleur, naam en icoon). Bij elke Texels erfgoedproject horen een aantal tijdsbeelden, losse elementen met een illustratie, jaartal/periode en informatie, die na afloop van een museumbezoek aan de tijdlijn op de juiste plek gekoppeld worden. Waardoor er verbanden met andere tijdvakken, het heden en ander Texels erfgoed gelegd kunnen worden. Er zijn verschillende opties mogelijk voor uitvoering. Dit verdient meer denkwerk en afstemming met leerkrachten:

- Een groot exemplaar voor een centrale plek in de school met losse kaarten.
- Een groot exemplaar per groep met losse kaarten. (Magnetisch.)
- Een leporello per leerling met losse stickers.
- Een boekje per leerling met losse stickers.

Zie bijlage 5.

D. Website of platform met digibordlessen en lesplannen voor de leerkrachten

Opties:

1. Een eigen website met lesmaterialen, bijvoorbeeld Cultuur-kompas van Artex.
+ Voordeel is dat het waarschijnlijk goedkoop is. Artex kan hier een prijsopgave voor doen.
- Nadeel is dat er een websitebouwer tussen zit en dat alle veranderingen via de Cultuurcoach van Artex zouden moeten lopen, die 1 dag werkt voor Artex.

2. Een licentie voor LessonUp.

Dit medium wordt door veel musea gebruikt. Is heel laagdrempelig voor makers van lessen en elk moment aanpasbaar. Er kan een Kanaal voor alle Texelse Musea gemaakt worden.

Voorbeeld: <https://www.lessonup.com/nl/channel/amersfoortse-musea/start>

+ Voordeel is dat het gebruiksvriendelijk is en dat alle erfgoedinstellingen hun lessen en handleidingen zelf kunnen maken en kunnen aanpassen.

+ Leerkrachten hebben het in de pilot positief beoordeeld.

+ LessonUp zou ook voor museumprojecten over natuur-en milieueducatie van Ecomare gebruikt kunnen worden.

- Nadeel is dat je een licentie moet nemen, wat kostbaar is. Zie bijlage 6.

E. Gezamenlijk aanbod: digitaal platform of folder

Het is een stuk inzichtelijker als al het aanbod van erfgoedprojecten via 1 medium zichtbaar is voor de scholen. Bij de projecten komt de praktische informatie, informatie over leerdoelen en koppeling aan het curriculum/kerndoelen/tijdvakken. Opties voor media zijn:

1. Gezamenlijk aanbod op de site Cultuurkompas van Triade.
2. Gezamenlijk aanbod op een poster of in een boekje naar alle scholen.

F. Verankering

Scholen

Door de pilots van nieuwe projecten met scholen te doen, worden scholen op inhoud betrokken bij de Texelse Tijdlijn. De ervaring is dat dit goed werkt en dat mond-op-mond reclame dan zijn werk doet op Texel. Echter het stimuleren van de verankering van erfgoededucatie in meerjarenplannen van scholen vergt meer aandacht. Hiernaast zal erfgoededucatie actief onder de aandacht van de scholen moeten worden gebracht door de cultuurcoach van Artex via het ICC-netwerk, directeuren-overleg, erfgoed op de agenda van studiedagen/netwerkdagen en inspiratiemiddagen bij erfgoedinstellingen.

Erfgoedinstellingen

Het aantal vrijwilligers bij de kleine erfgoedinstellingen is vrij laag. Continuïteit kan alleen gegarandeerd worden met genoeg vrijwilligers. Om meer vrijwilligers te werven kan gedacht worden aan een gezamenlijke wervingscampagne.

Gemeente

Er is een discontinuïteit in de subsidiering van erfgoedinstellingen voor het ontvangen van schoolgroepen door de gemeente. Afstemming is aan te bevelen, zodat er geen oneerlijke concurrentie ontstaat en door scholen op basis van inhoud voor projecten wordt gekozen en niet het financiële plaatje doorslaggevend is.

7. Evaluatie

Nieuwe projecten worden agile ontwikkeld, in nauwe samenspraak met eindgebruikers: de leerkrachten. Het concept voor een project wordt besproken met leerkrachten van 2 scholen. Van de projecten wordt een pilot gedaan door 2 scholen. De pilots worden met leerkrachten en museumvrijwilligers en projectteam geëvalueerd voordat de lesmaterialen definitief vorm krijgen.

8. Planning

2025	Wat	Wie
Zomer 2025	Subsidieaanvraag indienen -	
3 maanden later	Uitslag	
wintermaanden	Start (door-)ontwikkeling nieuw museumprojecten.	Afhankelijk van beschikbare ontwikkelaars en uren medewerkers vrijwilligers.
zomer	Ontwikkeling Tijdlijn	

9. Begroting

Project-activiteit				Totaal Ex. btw
A.	Doorontwikkeling projecten*	5	3.500,00	17.500,00
B.	Ontwikkeling nieuwe projecten*	2	6.500,00	13.000,00
C.	Productie Texelse Tijdlijn en tijdsbeelden			3.000,00
D.	Platform LessonUp lesmaterialen		Per jaar**	5.000,00
E.	Gezamenlijk aanbod op papier		Per 2 jaar	500,00
	Projectleiding			***
	Vormgeving logo's/huisstijl/ Texelse Tijdbalk			6.000,00
				45.000,00

* Kosten ontwikkeling (incl. pilot) en materialen.

** eerste 2 jaar opstart-korting.

*** Inschatting door projectleider in overleg met beleidsmedewerkers gemeente en directie Artex.

Literatuurlijst

- Grever en Van Boxtel, *Verlangen naar een tastbaar verleden, Erfgoed, onderwijs en historisch besef*, (Hilversum, 2014).
- OCW, *De Peiling Mens en Maatschappij einde basisonderwijs 2022-2023*, (Utrecht 2025).
- Thomése, *Erfgoedonderwijs op de basisschool*, (Assen, 2008).
- Vroemen, *Educatie in erfgoed – hoe we erfgoed (kunnen) gebruiken in het Nederlandse onderwijs*, (Assen, 2018).

<https://www.slo.nl/sectoren/po/inhoudslijnen-po/inhoudslijnen-orientatie-jezelf-wereld/>

Bijlage 1. Inventarisatie erfgoedprojecten basisscholen 2024/2025

Doel groep	Project	Museum/ erfgoedinstelling	Thema's	Aantal groepen
	In veel projecten wordt verteld over erfgoed: gebruik van de natuur op Texel, Waddenzee Unesco Werelderfgoed.	Ecomare	Hoofdthema is natuur- en milieu-educatie	
?	Activiteiten op maat: Tentoonstelling maken Onderzoekopdrachtjes	Buitenplaats Brakestein	o.a.Archeologie Historisch onderzoek	2
?	Vuurtorenwachter-logboek	Vuurtoren De Cocksdorp	Functie en ges. Vuurtoren Tussen 3 nov tot 14 febr. Te kostbaar	1 testgroep
1 - 8	Oude ambachten in het buitenmuseum	Museum Kaap Skil	Wonen Ambachten: smid, visser, touwslager.	?
3 - 8	Juttersverhalen	Museum Kaap Skil	Jutten toen en nu.	?
3/4	Walvisbotten	Groenland	Walvisbotten Wordt door scholen gekoppeld aan thema dino's (Grote dieren).	2 à 3 ?
3/4	Wolproject	Museum Waelstee	Texelse schapen Wolproductie Verwerking van wol Kaarden/naaldviltten/spinnen	1
4 / 6	Zoom in op de Reede van Texel	Museum Kaap Skil	Reede van Texel Zeevaart 17 ^{de} eeuw	?
5 - 8	Help de archeoloog	Museum Kaap Skil	Archeologie, onder water archeologie	?
6 - 8	Gastles: Scheepskist van Jacob	Museum Kaap Skil	In dienst bij de VOC, 17 ^{de} eeuw.	?
7 /8	Handel met geweten/Handelsschepen in de 17 ^{de} /18 ^{de} eeuw	Museum Kaap Skil	Kolonialisme	?
7/8	Gastles: Passen en weten	Museum Kaap Skil	Alles over de jurk en dagelijks leven in de 17 ^{de} eeuw.	?
7/8	De Tweede Wereldoorlog op Texel	LOMT	Rondleiding Georgische Opstand	Alle scholen

De inventarisatie is gemaakt van het huidige educatieve aanbod van erfgoedinstellingen bij die de training *Schoolklassen over de vloer!* hebben gevolgd en de Historische Vereniging Texel en het Walvisvaardershuisje.

De Oudheidkamer Texel heeft momenteel geen project voor het basisonderwijs. Bij de Historische Vereniging Texel en het Walvisvaardershuisje komen momenteel nauwelijks schoolgroepen. De Historische Vereniging Texel wil alleen ontwikkelen als er een vraag is bij de scholen. Echter de ervaring leert dat als een school geen kennis heeft over de mogelijkheden bij een erfgoedinstelling, ze ook geen vraag weet te formuleren.

De HVT heeft veel foto's in de collectie en andere archiefstukken waar leerlingen in groep 7/8 een onderzoekje naar zouden kunnen doen. Het Walvisvaardershuisje is alleen te bezichtigen met maximaal 14 leerlingen en zou dus gecombineerd kunnen worden met een andere activiteit in de buurt en een wisselmoment.

Daarnaast zijn er meer erfgoedlocaties met potentie voor educatieve projecten over de cultuurhistorie van Texel, zoals de school in Eierland, de kerken en begraafplaatsen etc.

Bijlage 2.

Verslag Kunstteam Texel, 4 mei 2025, De Skool

Aanwezig:

Maurice Christo van Meijel
Yvonne de Jager, De Bruinvis
Brendie Lugtmeijer, Vrije School Stella Maris
Miriam Bakker, Luberti school
Puck van Hardeveld, Durperhonk
Suzanne van Dongen, Kompasschool Speciaal Onderwijs
Marije Visser, Adviseur Erfgoededucatie

Nulmeting

Voorafgaand aan dit overleg is een nulmeting gedaan onder de betrokken leerkrachten. 5 van de 7 leerkrachten (ICC-ers en 1 schooldirecteur) hebben dit ingevuld. (Lubertischool, De Fontein, Jac. P. Thijsseschool, OBS De Bruinvis, OBS Durperhonk). Naar aanleiding van de nulmeting is een gesprek gevoerd over de huidige erfgoedprojecten van erfgoedinstellingen.

Hoe wordt gebruik gemaakt van het aanbod van erfgoedinstellingen?

Alle scholen doen de erfgoedprojecten in het kader van de thema's wereldoriëntatie of de geschiedenislessen. Dat betekent ook dat sommige thema's in de herfst/winter vallen en dan zijn de kleine musea dicht, dat sluit niet goed aan.

Er wordt in wereldoriëntatie en geschiedenislessen een verband met het heden en met burgerschap gelegd.

"Kortom, wij willen de kinderen meenemen in de lessen naar de verschillende tijden en de gebeurtenissen die daarmee samenhangen om ervan te leren en misschien ook wel om ons denken/handelen te veranderen. Als je het dan hebt over burgerschap en het samen een maatschappij vormen dan is dit een groot deel van de basis."

Sjakkeliene Klaassen, Jac. P. Thijsseschool

Zijn er onderwerpen/thema's waar de school aandacht aan wil besteden en waar nog niet in voorzien wordt door erfgoedinstellingen?

- + Een programma over het ontstaan van het landschap, het oude land, inpolderingen en zeespiegelstijging wordt gemist.
- + Een project met Texelse Taal zou een mooie aanvulling zijn.
- + Het normale dagelijkse leven.
- + De geschiedenis per dorp.

De ontwikkeling van historisch besef

Uit de nulmetingen blijkt dat leerkrachten vinden dat historisch besef minder goed ontwikkeld wordt met thematische methode wereldoriëntatie t.o.v. de ontwikkeling van historisch besef bij een geschiedenis methode.

Ook is men het eens met de stelling dat historisch besef kan bijdragen aan burgerschapsvorming.

De Luberti school heeft Blink afgeschaft en Wetenswaardig aangeschaft. In deze methode worden geschiedenis, aardrijkskunde en natuuronderwijs los in thema's aangeboden. Een van de redenen om deze methode aan te schaffen was dat historisch besef en het plaatsen in de tijd van gebeurtenissen en fenomenen niet goed ontwikkeld werd met Blink of andere WO-methodes die thematisch werken.

<https://www.mathematischinstituut.nl/methode/wetenswaardig/voor-scholen/>

Aanbevelingen uit het kunstteam:

- + Het museum moet een programma bieden dat anders is dan als je het museum met je ouders bezoekt. Verdieping bieden: kijkje achter de schermen, activiteiten.
- + Museumprojecten met een (digitale) voorbereidingsles zijn altijd beter, omdat de voorbereiding dan goed aansluit en kinderen met de juiste voorkennis bij de erfgoedinstelling komen.
- + Ontwikkel programma's met actieve en zintuigelijke opdrachten.
- + Ontwikkel programma's die goed aansluiten bij het cognitieve- en ontwikkelingsniveau van de doelgroep, soms is het niveau te hoog en het taalgebruik te moeilijk voor m.n. de jonge groepen.
- + Het is fijn als erfgoedinstellingen aangeven hoe projecten aansluit bij het curriculum: de thema's van wereldoriëntatie-methodes of de tijdvakken of kerndoelen. (NB Dit kunnen ook doelen t.a.v. mondelinge taalontwikkeling, informatieverwerking en burgerschapsvorming zijn.).

Blauwdruk erfgoedprojecten

De ideeën (lessencyclus heden-verleden-toekomst, digitale voorbereidings- en verwerkingsles, actief en zintuigelijk museumprogramma) achter de blauwdruk voor erfgoedprojecten werden positief ontvangen. Starten met het heden en de link met burgerschap is logisch en iets wat leerkrachten vaak ook automatisch doen in bijvoorbeeld een nagesprek.

Texelse Tijdlijn

Het idee van een tijdlijn met losse kaarten met Texels erfgoed (historische kaarten, objecten, gebouwen etc.) die schoolgroepen meekrijgen na een museumbezoek werd positief ontvangen, omdat zo'n tijdlijn het historisch besef bij leerlingen ontwikkelt.

Bijlage 3. Pilot *Wat een uitvinding!* – Museum Waelstee

Het pilotproject is ontwikkeld met het didactisch kader en de erfgoedbenadering als uitgangspunt. Het onderwerp is *uitvinden*, dit sluit aan bij het wereldoriëntatie thema uitvindingen in de methode Blink.

De pilot is gedaan met twee groepen van OBS De Bruinvis, groep 3/4 en groep 5/6. Na de pilot is besloten dat het project het meest geschikt is voor groep 5/6. De verwerkingsles wordt nog aangepast.

Lesmateriaal: <https://www.lessonup.com/app/plan/hCJerg9bBBFntwNwz/handleiding-wat-een-uitvinding>

Mondelinge evaluatie *Wat een uitvinding!*

23-mei-2025

Aanwezig: Debbie Kieft, Thomas Heijdeman, Olga Faber, Maurice Christo van Meijel, Marije Visser (notulen)

LessonUp (7)

- Gebruik is even wennen, maar als je weet hoe het werkt zit het logisch in elkaar.

Lesplan (7,5)

- Heel duidelijk en volledig met alle doelen en de lesomschrijving.

Vorbereidingsles (groep 3/4: 6,8) (groep 5/6: 9)

- Leuke les door de spelvorm.
- De voorwerpen onder een doek maakte het extra spannend.
- Voor groep ¾ was het omdenken van probleem naar uitvinding nog best lastig.
- De les paste goed bij groep 5/6, ze waren betrokken en vonden het leuk.
- Leerlingen werden aan het denken gezet over wat een uitvinding is.
- Leerlingen herkenden de medewerkers van het museum toen ze in het museum binnenkwamen (door de foto's in de voorbereidingsles).
- Het is goed om met de voorkennis van zo'n voorbereidingsles met de leerlingen naar het museum te gaan.

Museumles (groep 3/4: 9,3) (groep 5/6: 9)

- "Wat ik erg leuk vond aan het bezoek aan Waelstee is dat er verschillende zintuigen aangesproken werden bij kinderen. Dus ze kunnen dingen doen en zien ervaren, horen. En dat vind ik heel mooi." (Thomas)
- "De afwisseling in de activiteiten van een doe-ting, naar ene luister-ting of een moment van zelf ontdekken, dat houdt ze in actie en betrokken." (Debbie)
- Voor kinderen van groep 4/5 was wat Simon vertelde over de super-uitvindingen wat lastiger. Voor kinderen in groep 5/6 was dat beter te volgen doordat ze een grotere woordenschat hebben en een langere spanningsboog.
- "Kinderen van groep ¾ ervoeren heel erg die verwondering bij de doe-activiteiten, zoals het boter kloppen."
- Het doe-stukje sloot het erg aan bij groep ¾.
- Het zoeken naar de voorwerpen was lastiger. Het was leuk om te zoeken, maar dan miste er een stukje extra informatie. Dit is ook een beetje afhankelijk van de ouders die het begeleiden.
- In de huiskamer en keuken was de verwondering wellicht wat minder omdat veel leerlingen dit ook al in Kaap Skil hebben gezien (en oudheidkamer, walviswaardershuisje).
- Maurice geeft aan dat het mooi was om te zien hoe Olga, Jose en Simon allemaal hun eigen onderwerp, aanpak en enthousiasme hadden. Dat is ook fijn voor de kinderen.
- Maurice vond de afsluiting van Olga ook leuk, een contemplatief moment met de vraag wat misten jullie en wat zouden jullie in het museum neerzetten? Het is een goede boodschap naar leerlingen: dit is ook van jullie en jullie geschiedenis en de boodschap dat het doorgaat.
- Marije geeft aan dat het testen met 2 doelgroepen een goed idee was. En een pilot is voor de museumvrijwilligers ook een goede ervaring, omdat je al doende leert. Simon had

bijvoorbeeld zijn verhaal de tweede dag ook meer afgestemd op de andere activiteiten (roomschudder en koffiebrander erbij).

- De Bokkenkar als introductie was vergeten doordat kinderen zo enthousiast antwoorden gaven op een andere vraag. (Het is de cliffhanger aan het eind van de voorbereidingsles en bij groep ¾ wel uitgebreid besproken.)
- Is een rondje door de Waal in de Bokkenwagen nog een leuk idee? Ja ☺

Verwerkingsles (groep 5/6: 6,3)

- Quiz, rammelde nog qua techniek. (Is ondertussen aangepast)
- Een verwerkingsles doe je als leerkracht het liefst zo snel mogelijk na het bezoek.
- “De afsluitingsles is leuk om erbij te hebben. Omdat je dan als leerkracht ook kunt zien wie heeft er goed opgelet, en ook om van elkaar te horen dat sommige kinderen zo’n bezoek op een heel andere manier ervaren en beleven. Daar leren de kinderen ook weer van.” (Debbie)
- Na bespreken is altijd goed om te doen en dat werd ook in het museum al goed gedaan. Mooi om te horen.
- De QR-codes bij de vraag werken niet goed omdat je met de Chromebook de camera naar je toe hebt. (Dit is gemaakt voor mobieltjes en die komen niet in de klas). Dan liever de quiz klassikaal op digibord.
- De school maakt ook gebruik van Kahoot en daarin kunnen kinderen gemakkelijk inloggen (met een cijfercode) op hun Chromebook. (5/6)
- Filmpje sloeg niet aan.

Blauwdruk: heden-verleden-toekomst

- “Dat vind ik een mooie opbouw, als je eerst begint met het kind, dan heb je ze al te pakken als je over verleden, toekomst begint. Dus ik denk dat de volgorde goed is.” (Thomas)

Idee filmpje over Salfar, zilte teelt op Texel

- Salfar is een bedrijf op Texel dat onderzoek doet naar welke groente-gewassen het goed doen op zilte grond. (En ook produceren.) Met dit onderzoek werken ze toe naar een oplossing voor problemen (stijging van de zeespiegel) die in de toekomst groter gaan worden. Het is een mooi voorbeeld van innovatie / uitvindingen voor de toekomst.
- Het filmpje over Salfar dat nu in de verwerkingsles zit is te moeilijk qua niveau.
- Leerlingen in groep 7/8 kunnen in het kader van het thema uitvindingen een bezoek aan Salfar brengen.
- En ze zouden ook een kort filmpje daar kunnen maken, dat leerlingen in groep 5/6 aanspreekt en dat dan in de verwerkingsles gebruikt kan worden.
- De leerkrachten van de Bruinvis moeten de thema’s voor komend schooljaar nog indelen. Maar het wordt aan Remco voorgelegd.
- Marije maakt de verwerkingsles af op zo’n manier dat het filmpje nog toegevoegd zou kunnen worden.

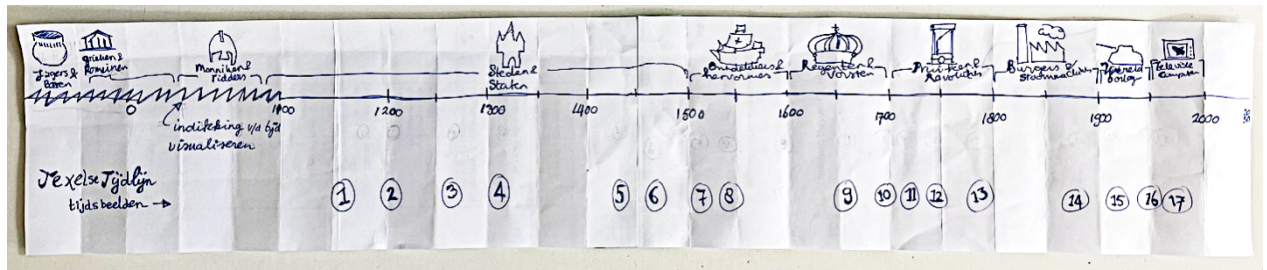
Bedankt, bedankt, bedankt.

Bijlage 4. Algemene leerdoelen Texelse Tijdlijn

	Leerdoel	Middel
1	Geschiedenis van Texel kennen en kunnen plaatsen in het grote verhaal van de geschiedenis.	1. Koppeling maken met wereldoriëntatie-, geschiedenismethodes op school. 2. Texels erfgoed plaatsen op de Texelse Tijdlijn. 3. Koppeling maken met cultuurdragers over geschiedenis die aansluiten bij de belevingswereld van de doelgroep: films, series, games, boeken, speelgoed.
2	Historisch besef ontwikkelen.	1. Verleden concreet maken met erfgoed. (Objecten, gebouwd erfgoed, geschreven bronnen, foto's, prenten, schilderijen, kaarten etc.) 2. Oorzaak-gevolg relaties benoemen. 3. Invloed van geografische-, geo-politieke omstandigheden-, klimatologische-, economische omstandigheden en technologische veranderingen benoemen. 4. Aandacht voor chronologie: Texelse Tijdlijn
3	Kennismaken met de erfgoedpraktijk. (Selectie, beheer & behoud, kennisdeling) (NB. Selectie, impliceert het niet-statische karakter van erfgoed.)	Leerling bezoekt Texelse erfgoedinstellingen en maakt de erfgoedpraktijk mee.
4	Cognitieve vaardigheden ontwikkelen. (Onderzoekvaardigheden in de breedste zin van het woord: jonge kinderen onderzoeken door spel.)	1. Lessen zijn 60/70% actief leren en 40/30% kennisoverdracht. (Hoe ouder, hoe langer de concentratie, hoe meer kennisoverdracht.) 2. Zie schema Cognitieve Vaardigheden.¹¹

¹¹ Barend van Heusden, *Cultuur in de Spiegel*, onderzoek naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs. (Groningen, 2010). (<https://ugp.rug.nl/cis>)
Zie: Cursusmap *Schoolklassen over de vloer!*

Bijlage 5 Texelse Tijdlijn en voorbeelden van tijdsbeelden

1. 1170: doorbraak Marsdiep
2. 1200: Monniken, landbouw, ontginningen, dijken & polders.
3. Den Burg vestingwallen
4. Polder...
5. Polder...
6. Jutterij
7. Oostzeehandel
8. VOC
9. 1680 – Reede van Texel
10. Wezeputten
11. Walvisvaart
12. Het Texelse Schaap (lammerenkar)
13. Tuin bij Buitenplaats Brakestein
14. Eierlandse polder, Cockdorp etc.
15. Bloembollenteelt
16. Tweede Wereldoorlog op Texel
17. Toerisme

Bijlage 6 Offerte LessonUp

20251305_Offerte Leskanaal LessonU... Pagina 2 van 4

Creëer, publiceer en deel lesmateriaal met docenten wereldwijd

Inspireer en help docenten door het delen van lessen op jullie eigen kanaal. Werk gezamenlijk met redacteuren aan lesmateriaal en kom samen tot nieuwe ideeën.

Maak inspirerende en interactieve lessen waarmee je leerlingen gefocust en geboeid bezig zijn met jullie lesprogramma's.

- Maak gebruik van een eigen redactieomgeving inclusief:
 - 10 redactielicenties, maximaal 5 organisaties; *tegen €750,- ex BTW op jaarbasis kan een organisatie worden toegevoegd met een maximum van 10 in 1 kanaal*
 - Een redactiemap om privé samen te werken aan lessen
 - Voeg uitleg en bijlagen toe aan lessen en lesplannen.
 - Lessen eenvoudig toegankelijk en bereikbaar maken
- Publiceer eenvoudig lessen inclusief:
 - Een publicatiemap, voor het publiceren van lessen op Lessonup
 - Mogelijkheid tot het publiceren van 50 lessen
 - Lessen publiceren als collectie in het zogenaamde lesplan
 - Lessen zijn toegankelijk met óf zonder LessonUp-account.
 - Een eigen landingspagina met unieke URL
 - Embedden van lessen op eigen website, door middel van een iframe
- Customer support
 - Eigen contactpersoon voor supportvragen
 - Onbeperkt toegang tot de LessonUp Academy
 - Toegang tot de Helpdesk van LessonUp

20251305_Offerte Leskanaal LessonU... Pagina 3 van 4

Offerte LessonUp kanaal 01-09-2025 t/m 31-08-2030

Product omschrijving	Jaarlijkse investering	Totale investering
	€ 4.999,00	€ 24.995,00
Subtotaal		€ 24.995,00
Ingroei-korting		- € 6.000,00
Totaal ex. BTW		€ 18.995,00
Factuur jaar 1		€ 1.499,00
Factuur jaar 2		€ 2.499,00
Factuur jaar 3-5		€ 4.999,00

NB: In deze offerte gaan we uit van een abonnement met automatische verlenging en een opzegtermijn van minimaal twee maanden. De investering wordt jaarlijks gefactureerd, zoals hierboven genoemd.